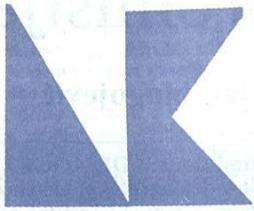

obeležje moderne epohe

tomislav perić

»O KRIZI«

Zbornik, priredio Krzysztof Michalski
Književna zajednica Novog Sada, 1987. god.

Zbornik »O krizi«, koji je priredio Krzysztof Michalski, nastao je kao rezultat drugog kolokvijuma Znanstvenog saveta bečkog »Instituta za znanosti o čoveku« održanog avgusta 1985. u papskoj letnjoj rezidenciji u Castelgandolfu.* Ovaj je Institut osnovan krajem 1982. na inicijativu grupe poljskih i nemačkih filozofa, sociologa i istoričara umetnosti koji su već izvesno vreme saradivali, između ostalog i u Interuniverzitetском centru u Dubrovniku. Ideja kojom su se pri tom rukovodili bila je da se u jednom istraživačkom centru okupe intelektualci različitih struka i orijentacija, poglavito iz evropskog duhovnog prostora, radi znanstvene i duhovne komunikacije te bolje međusobnog upoznavanja i razumevanja. Zamišljeno je da bi takav oblik okupljanja i zajedničkog rada bio od koristi i intelektualcima kao pojedincima i posebnim znanostima, kao i formiranju uslova za tzv. evropsku »République des lettres«. Na svojem prvom kolokviju saradnici Instituta su iz perspektive filozofije, teologije, istorije i prirodnih znanosti raspravljali o temi naslovljenoj sa »Čovek u modernim naukama« (Prevod zbornika sa ove rasprave objavljena je takođe Književna zajednica Novog Sada 1986.).

Sadržaj zbornika »O krizi« sačinjavaju prilozi C. F. von Weizsäcker: »O krizi«, R. Thoma: »Križa i katastrofa«, P. Ricoeur: »Da li je kriza specifično moderna pojava?«, R. Kosellecka: »Neka pitanja za istoriju pojma »krize«, L. Kolakowskog: »Moderno na beskončanoj probi«, R. Spaemann: »Ekološka svest kao simptom krize moderniteta«, J. Tischnera: »Križa mišljenja«, K. Pomiana: »Križa budućnosti«, K. Borchardta: »Promene u mišljenju o ekonomskim križama«, M. Tardosa: »Ekonomija i opasnost od križe«, J. Bialostockog: »Križ u umetnosti« i E. W. Böckenförde: »Križ u pravnom poretku: vanredno stanje«. Pored kratkog predgovora priredioca K. Michalskog, tu su još i kratki osvrti na obavljeni razgovor von Weizsäcker-a i H. G. Gadamera od kojih je ovaj drugi, po svemu sudeći, ukazao na pravim smislu i domet teorijskog proučavanja moderne križe kao križe modernosti: *docta ignorantia*.

Već letiminičnim pregledom oba spomenuta zbornika nadaje se konstatacija da njihova komplementarnost nije samo formalne vrste, data činjenica da su nastala na istom mestu i u okviru rada istog Instituta, nego, pre svega, sadržinske prirode: neposredni prđmet razmatranja im je u jednom strogom smislu *zajednički*. Kao što je svaka križa posebno i križ uzeta uopšteno zapravo u biti križe čoveka, tako je čovek, a osobito moderni čovek jer je tu o njemu baš i reč, biće koje se nalazi u križi, štaviše, biće koje je njome i iznutra određeno. I antropologija prvog i »križologija« (navodnici ovde nisu radi ironizacije nego da istaknu uslovnost pojma) drugog zbornika »bave se« čovekom, s tom perspektivnom distinkcijom da ona prva pita za čoveka (koji je u križi, njegov status i izglede, a ova druga posmatra više povesno-socijalno-duhovni kontekst čoveka modernog doba, situaciju koja se oseća, spoznaje i imenuje kao duboka križa).

Pored rečene, njihova se bitna sa-pripadnost pokazuje naročito u shvatanju križe kao struktornog momenta ljudskog povesnog bivstvovanja u celiini, kako individue tako i roda. Ovo je shvatanje, koje više ili manje eksplicitno deli većina autora priloga, Paul Ricoeur, francuski misilac internacionalnog uvažavanja, potvrdio rečima da »Ostaje da, ma koliko inače bila prolazna, putanja križe nužno odlikuje ljudsko kretanje« (str. 47.). Analizom različitih modela križe koji su u najčešćoj upotrebi (medicinski, razvojno-psihološki, filozofsko-istorijski, epistemološki, ekonomski), on je dospeo do zaključka da »jezgro križe počiva u sučeljavanju budućnosti sa prošlošću u procesu presonalizacije« (Ibid.), iz čega je jedini izlaz u *angžmanu ličnosti*. Usmeren ka budućnosti, angažman izaziva sukob s inertnošću prošlosti koji mora na neki način da se razreši. Rešenje sukoba znači izlazak iz križe. Nadalje, Ricoeuer je stalno do toga da odnos i vezu između križnosti i vremenitosti koju je pokazao na nivou razvojnog procesa ličnosti protegne do univerzalnijeg značenja. U tu svrhu, poslužio se modelom križe R. Kosellecka iz njegove knjige »Vergangene Zukunft: zur Semantik geschichtlicher Zeiten«. Najkraće rečeno, križa nastupa onda kada je odnos između »prostora istkustva« i »horizonta očekivanja«, odnos čija stalna napetost inače učestvuje u oblikovanju istorijske svesti, dospeo do prekida. To se pak događa onda kada se opštим atakom na tradiciju, radikalnim odbacivanjem nasleda, »prostor istkustva« bitno suzi, a »horizont očekivanja« raspine u neobavezujuće utopističke slike i obećanja daleke budućnosti. Otuda i Ricoeurova definicija: »križ je patologija procesa temporalizacije istorije« (str. 49.).

Upravo spomenuti Reinhart Koselleck osvjetljava u svojem prilogu etimologiju i istorijat pojma križe. Zbog nezaobilaznosti takvog pristupa za adekvatno razumevanje značenja reči koja je — usled sada već nepodnošljive lakote njenog izgovaranja — počela gubiti na svojoj težini, čitanje zbornika trebalo bi možda otpočeti baš s ovim radom. Grčka reč »krisis« izvedena je iz glagola »krino« koji znači »odvojiti, izabrati, odlučiti, suditi« (str. 55.). Reč »krisis« »ciljala je na konačnu, neopozivu odluku. Taj pojам je implicirao zaštrene alternative, koje više ne dopuštaju nikakvu reviziju: uspeh ili neuspeh, pravo ili nepravo, život ili smrt, najzad, spas ili prokletstvo« (Ibid.). Počev od Novog zaveta, »krisis« i latinski prevod »judicium« zadobijaju u okviru teologije značenje suda božjeg. Optican uglavnom u okvir-

ma medicine i teologije, ovaj se pojma na završetku srednjeg veka počinje širiti i u druge sfere života: politiku, psihologiju, ekonomiju, istoriju. Koselleck čak tvrdi da je »pojam« krize čak doprineo tome da se navedene sfere utemelje kao samostalna nauka« (str. 56.). Naporedo s ovim sucesivnim širenjem, tečje proces izmene nosećeg značenja tog pojma: »Kriza« je imala karijeru sličnu »revoluciji« ili »napretku«, a ove dve postaju temporalni pojmovi čije prostorno ili naturalno prethodno značenje isčeščava od prosvetiteljstva na ovom, da bi oni postali primarno istorijski pojmovi« (str. 56–57.). I ne samo to, nego najkasnije od francuske revolucije »kriza« postaje osnovni istorijski pojma.

S vest o obrzanoj smeni sekvenci povesnog procesa može se sa puno prava uzeti za signum moderne epohe. Ta epoha — obeležena »rastućim pritiskom vremena« — pojavljuje se otuda kao permanentna kriza. U obuhvatu kritičkog preispitivanja ustrojstva modernog načina opstojanja sve se više opaža da je u krizi sama modernost moderne. Tako, na primer, Leszek Kolakowski temelje modernog doba, a ujedno i uzroke njegove bolne disharmoničnosti, objedinjuje u jednoj sintagi: »nestanak tabua« (str. 77.) Za njega je proces tzv. sekularizacije zapadne civilizacije urodio razornim tendencijama učinka kojih smo svakodnevno očevici. Pod prevlašću prosvetiteljskog zahteva racionaliziranja života, tabui su jedan po jedan uklanjeni što je doveo do kidanja tradicionalnih veza među ljudima. Kolakowski je mišljenja da je bez sistema tabua nemoguće uspostaviti skladnost intersubjektivnih odnosa i tako dozvoljava pretpostavku da »može biti da je bolje verovati u njihovu (tabuu — P.T.) vrednost čak i ako nam naoko izgledaju besmisleni, nego dozvoliti da svi nestanu. U onoj meri u kojoj racionalnost i racionalizacija ugrožavaju prisustvo tabua, u istoj tolikoj meri oni slabe sposobnost civilizacije da preživi« (str. 78.).

Da sistematsko traganje za izvoriste moderne krize nužno dospeva do izvorišta modernosti, kao takve, potvrđuju takođe Jozef Tischner i Robert Spaemann. Obojica kao temelj moderne identifikuju novovekovnu racionalnost i obojica dijagnosticiraju križu te racionalnosti. Razlike nastaju tek u blizini određivanja karaktera novovekovnog ratia i prirode njegove krize.

Za Speamanna, nemačkog filozofa, svetsko-povesno se jedinstvo moderne sastoji u »Sistematskom instrumentaliziranju nauke u službi ljudske životne prakse« (str. 81.). Ovaj epohu tvoreći čin imao je dve pretpostavke. Prva se odnosi na povesno specifičan način proizvodnje života, kapitalizam, a druga na uspostavljanje posebnog tipa znanstvenog uma čija je bit sadržana u kalkulativnom predisponiranju svega što postoji. Ovaj tip mišljenja, matematičko-kvantitativni, postigavši sjajne rezultate u oblasti prirodnih znanosti, vremenom se nametnuo kao uzor i humanističkim. Nakon analize glavnih karakteristika moderne svesti (objektivizam, homogenizovanje iskustva posredstvom eksperimentalnog prepariranja, hipotetički i funkcionalistički način mišljenja, prosvetiteljsko-naturalistički univerzalizam), autor je postavio sebi zadatak da — preko istih karakteristika — pokaže kako se ono što čini osnovu modernosti bliži svom kraju, jer je moderna postala predmet o kojem se razmišlja, ali ona nije više oblik u kojem se o njoj razmišlja. Dakle, o moderni se ne misli više na modernistički način. Tek ovlašćnim potezima skicirana panorama raznih idejnih stavova i oblika ponašanja, koja ispunjava završni deo Speamannovog priloga, trebalo bi da skrene pažnju na radnje drugačijeg odnosa prema etablimanom poretku. Nazvana ovde ekološkom svešću, ali šire shvaćenom no obično, njihova se celina otuda vidi kao simptom križe modernosti, ali — i to je ono što je još važnije — ujedno i kao potencijalna šansa za njeno nadmašivanje. U tom se smislu veoma značajnom čini Speamannova napomena da prevladavanje doba neće poprimiti lik spektakularne pobune koja se — sudeći prema dosadašnjim iskustvima — utopliku lakše inkorporira u intenzifikaciju upravo onoga protiv čega je bila uperena.

Za poljskog mislioca Jozefa Tischnera, kako je već nagovušteno, i uzrok križe i izlaz iz nje tiče se paradigmne novovekovne mišljenja. Ako je križa mišljenja onaj dubinski sloj svetske križe, onda napuštanje stanja koje svakim novim tehničkim izumom uvećava pretjeru svemu ljudskom pretpostavlja promjenjen lik mišljenja. Izvedivosti tog zadatka, smatra autor, ide na ruku svojstvenost mišljenja da može da se rod i sopstvenog pepela, njegovog *feniksovskog* karaktera. Razlikujući dve dimenzije mišljenja: intencionalnu (mišljenje je uvek mišljenje o nečemu) i dijalošku (mišljenje je uvek mišljenje sa nekim), Tischner početke njegove križe nalazi ne toliko u njegovoj intencionalnoj — kako se to uglavnom tvrdi — koliko u dijaloškoj dimenziji, jer, veli on, o tome *kako i o čemu* mislimo najviše utiče *sa kim* mislimo. Taj početak pokazan je na Descartesovom primeru. Kada je Descartes postavio hi potezu tzv. »zlobnog genija«, velikog lažljivca koji se trudi da nas navede u zabludu, mišljenje je dobilo lik borbe protiv nekog, okršaja sa lažljivcem. »Hipoteza« »zlobnog genija« izražava skrivenu osnovu novovremenske opštne nauke o prirodi« (str. 108.), a prirodnja je znanost osnova novovekovnog racionaliziranja života. Večita borba protiv znak je opšte nesigurnosti. Ono protiv čega se bori jeste priroda, neprijatelji, drugi kao drugačiji itd. Potezla iz egzistencijalne nesigurnosti, zamišljena kao način obezbeđivanja sigurnosti života, borba svakim svojim činom proizvodi novu nesigurnost. Tischner kaže da je sigurnost »nestala kada je drugi čovek postao lažljivac. Jer, u trenutku kada su svi lažljivci, nestaje moje »čisto Ja« i ono takođe postaje sumnivo zbog laži«. (str. 109.) U zalaganju za nov početak, za novo mišljenje, Tischner inspiraciju nalazi takođe kod Descartesa kada on u odredenom trenutku odbacuje hipotezu zlog genija, stavljajući umesto nje veru u postojanje istinoljupcem i pravdoljupcem i ne bi bilo naročito novo, ostaje nejasno zašto bi mišljenje koje se opravdano shvata kao razgovor, da bi to zaista i bilo, moralno biti razgovor sa bogom (Ibid.) Takvo shvatanje, čini se, ne proizlazi nužno iz inače vrednih autorovih zapažanja, od kojih se za promišljenu razradu posebno nudi ideja dijaloške, komunikativne dimenzije mišljenja kao one odlučujuće.

Uzeti zajedno, tekstovi zbornika pokazuju nekoliko osnovnih spoznajnih rezultata:

— Opšte je uverenje da se moderno društvo, naročito evropsko, a u tendenciji i svetsko, nalazi u dubokoj i sveobuhvatnoj krizi.

Krizi je, može se ustvrditi, strukturalni moment novovekovnog doba, sastavni deo moderne. Štaviše, »naš svet i njegov razvoj su nastali na temelju krize, kao muzika na instrumentu« (Tischner, str. 109.).

Krizi je takođe razvojni moment modernog doba. Ona može biti generator napretka, i to naročito u ekonomiji, industriji, tehničici i prirodnim znanostima. U ekonomiji kriza najčešće deluje kao efikasan *purgativ*: »Zadatak je kriza, koje se subjektivno doživljavaju absolutno kao poremećaji, da odstrane disproportionalnosti i neuspele strukture i da ponovnim stvaranjem izgleda za akumulaciju, podizanjem rentabilnosti kapitala, stvore osnovu za nastavljanje dugoročnog procesa rasta« (Knut Borchardt, str. 141.).

Krizi ima svoju subjektivnu i svoju objektivnu stranu. Dok je na ovoj drugoj posebno insistirao von Weizsäcker svojom teorijom — oslonjenom na analize strukture znanstvenih revolucija Thomasa Kuhna — o ravnima (Ebenen) i krizama odnosno munjevitim osvetljavanjima (fulguratio) kao univerzalnom sledu dešavanja u svemiru, organskoj prirodi i ljudskim kulturama, »eminently subjektivni karakter krize« (R. Thom, str. 28.) potvrđuje na ovaj ili onaj način većina autora.

Postoji suštinska veza između kriznosti i vremenitosti. Pored već prikazanih stavova Ricoeura i Kosellecka, naveli bismo još samo gledište Krzysztofa Pomiana. Za njega je savremena kriza u suštini kriza budućnosti, jer čitava naša civilizacija počiva na budućnosti kao jedinom garantu mogućnosti njenog funkcionalisanja. Prelaskom metalnog u papirni novac, dogodio se odlučan preokret kojim je prošlost definitivno istisnuta sa povlaštenog horizonta.

Ocenjena složeno kao potencijalno »najužasnija od svih u dosadašnjoj istoriji čovečanstva« (Weizsäcker, str. 9.), ipak preovladava uverenje da je izlaz iz nje moguć, a to najviše zavisi od načina čovekovog držanja u svetu i prema svetu kao celini.

Sve učestaliji i sve povišeniji glasovi, koji dopiru sa najrazličitijih strana, slivaju se u dramatično upozorenje da razdjedajućem dejstvu, potencijalno na najrazornijem u povići čovečanstva, ovovremene krize nije uspela izmaci gotovo nijedna strana društvenog i individualnog života. Govori se, tako, o krizi ekonomije, politike, morale, umetnosti, međuljudskih odnosa, kapitalizma, socijalizma, nerazvijenih, odnosu Sever—Jug, Istok—Zapad, detanta, ideologije, komuniciranja, jezika, porodice, braka, seksa, obrazovanja, vaspitanja, ove ili one industrije, sporta, demokratije, diktature, poverenja, investicije, sirovina, energije, nafta, dužničko-poverilačkih odnosa . . . itd. . .

Da se govor o krizi ne bi pretvorio u krizu govor mora biti govor krize. Govor krize moguć je samo kao trans-znanstveni, takođe: trans-filosofski. U strogom smislu, nešto kao »krizologija«, krizo-logika, znanost o krizi, nije moguća. Znanost zahvata samo ono što je oformljeno, kriza rasformljuje. Znanost proučava skrtnuto, kriza rasplinjava. Za razliku od metafizičkog, govor krize ni sa čim ne računa unapred (temelj, subjekt, cilj, akcija). On ne-nema pozitivan već samo negativan karakter. Njegov je domen negativno mišljenje, mišljenje koje raskriva skriveno (ideologizirano, metafizicirano, tehničirano, funkcionalizirano, petrificirano), ali ne otkriva transcendentno, ne objavljuje teleološko. Ono zna da ne zna, docta ignorantia. Više naslućuje nego što utvrđuje. Više zapitkuje nego što odgovara. Ako treba, radije čuti nego da brblja. Čisto logičkom diskursu suprotstavlja hibridni (pojmovi + metafore), imperijalizmu pojma — raštrkan pokret otpora.

Umesto samouverenih spoznaja i uputstava za delovanje, mišljenje kao govor krize može da ponudi jedino horizont razumevanja fenomena. Orijentaciona ideja skiciranja tog horizonta mogla bi da glasi: moderna kriza jeste kriza moderne, tj. same modernosti moderne. Bit i (kvazi) transcendentalni a-priori modernog doba jeste robni način proizvodnje života (i smrti). Subjekt robnog načina proizvodnje jeste trojedinstvo Kapitala, Rada i Tehnike. Subjekt je ujedno supstancija. Uslov subjekta/supstancije moderne, gradanske epohe jeste proizvodnja života kao permanentne krize. Kriznost života (rascprijlenost, disharmoničnost, sukobljenost) nije samo pretpostavka nego i rezultat procesa proizvodnje epohe. Kriza je na taj način položena u samo jezgro moderne, kao što je princip moderne samo jezgro moderne krize.

Ovaj immanentni circulus vitiosus zbiljskog načina proizvodnje života gradanske epohe izgleda začaran. Slika sveta koju rečeno kružno kretanje emituje smešta se u večnost. Schein ist Sein. Da bi se uspelo ukloniti fascinantnom dejstvu začaranosti, valja pristupiti nemiru otčaranja: u mišljenju, u osećanjima, u delovanju. To je jedna šansa da općenjenost započne bledeti. Ako kriza, izvorno, znači skupa raz-lučivanje i od-lučivanje, tada se ova reč odnosi kako na čovekov subjektivitet koji je zaoštrenošću okolnosti postojanja izazvan nužno da bira i sudi, da se delatno opredeljuje, tako i na situaciju koja čoveka samog raz-lučuje i njime, na neki način, i od-lučuje. Ni je samo čovek taj koji proseca krizu, nego je i kriza ta koja proseca čoveka. Stečište sila iz prošlosti i budućnosti, moderna je kriza kao naglašeno sada u biti zgušnuto vreme. Tradicionalni odgovori za prevladavanje krize u smislu centralne, organizovane, disciplinovane i skoncentrisane Velike Akcije više nisu zadovoljavajući. Ne sme se smetnuti s umerenim uračunatost. Pobune u mehanizam održanja status-quo establiširanog porekta, štaviše, nje na proizvedenost u manipulativne svrhe. Probaj iz začaranog kruga zbog, između ostalog, i toga teško da može da bude coup de grâce. Budući da je jedino stvarno prevladavanje krize prevladavanje modernosti moderne u čijoj osnovi ona leži, ono zahteva ne anti-moderno nego post-moderno držanje koje modernost nagriza iznutra. S one strane i optimizma i pesimizma, koji su objedinjeni u zajedničkoj neodgovornosti prema vremenu, traži se čulna duhovnost i duhovna čulnost (Marx govori o »duhovnim, praktičkim čulima«, u »Ekonomsko-filosofskim rukopisima« iz 1844.), stanovita receptivnost, otvorenost za novo i drugo, odmerenost, odvažnost u smislu sposobnosti vaganja stvari, nova senzibilnost i drugačiji karakter intersubjektivnog komuniciranja i delovanja. Verovatno bi tek takvo držanje i ponašanje, danas u stvarnosti difuzno, fragmentarno, punktualno, kolebljivo, moglo da čini početne impulse onoga što je pogoden nazvano pregrevanjem, prebolevanjem epohe (V. Sutlić). Ma koliko to bilo tih, sporo i bolno, mogućnost pregrevanja moderne — koja, rasuta, u klicama počinje nicati na različitim tačkama ugroženog sveta — ukazuje se kao jedini način izlaska iz krize koja sve više zadobija izgled stanja koje je Hans Magnus Encensberger neugodno tako opisao u poemu »Propast Titanika«:

Opominjem ih, vičem, npr. put je pogrešan, moje dame i gospodo, stoje na ivici provalije. A oni se samo umorno smeju i hrabro uzvraćaju: Hvala, takode.

438 polja

promišljanje razvoja

milan blagojević

Zoran Roca: »DEMOGRAFSKO-EKOLOŠKI SLOM«,
Mit o demografskoj eksploraciji i ekološkoj katastrofi,
August Cesarec i Institut za zemlje i razvoj, Zagreb, 1987. god.

Koliko je složen naučni poduhvat da se ovlađa »opštepoznatim, koje zbog toga što je poznato nije i spoznato« (Hegel), potvrđuje i knjiga našeg teoretičara razvoja Zorana Roce *Demografsko-ekološki slob* u ediciji »Suvremene teme«. Ova inspirativna studija o jednom od najizazovnijih i najviše proučavanih »svetskih« tematskih kompleksa savremenog doba-demografskoj eksploraciji, problemima čovekove okoline i siromaštva tzv. Trecog sveta, ne iscrpljuje se samo u razotkrivanju i interpretaciji latentno nepoznatog u dator problematici koje je postojeći praksi verifikovan kao opštepoznato, već nastoji dovesti u pitanje vladajući tip inauguiracije opštepoznatog i njegove ideološko-mitske manifestacije. »Prihvatio sam taj izazov iz uvjerenja da treba mijenjati široko uvriježeno pogrešno stanovište o demografsko-ekološkom kompleksu kao ključnom činiocu začaranog kruga siromaštva« tzv. Trećem svjetu. Štoviše, interpretacija ove tematike poprimila je gotovo mitsku obilježju: patetiku, iracionalnost likova »više sile« vremensku i prostornu ispremiješanost, moralističku poruku, itd. — kaže autor u predgovoru.

U složenost Rocinog poduhvata, koju odlikuje multidisciplinarno tragaće za međuzavisnim, istorijski potvrđenim i delujućim endogenim i egzogenim društveno-ekonomskim uslovima onemogućavanja većeg dela čovečanstva da valorizuje prirodne i društvene resurse za vlastiti razvoj, »ugrađen« je ambiciozan metodološki zahtev — eksplorativnost studije. Tako studija ne teži »eksplikaciji detaljnih mjerljivih ili operativnih determinanata na osnovi kojih bi bilo moguće pratiti i usmjeravati međuzavisne odnose izmedu stanovništva, okoline i razvoja u zemljama u razvoju« (39), već, prvenstveno, određivanje stepena i načina povezanosti različitih aspekata tih odnosa. Zapravo, autor nastoji da premosti pozitivističko zasićenje postojećih elaboracija demografskih i ekoloških dimenzija »petrificiranih« stanja nerazvijenosti zemalja u razvoju i to sprovodi težim i neizvesnjim putem.

Naime, Roca ne želi zadobiti legitimnost svog istraživanja radikalizovanom eksplicitnom negacijom pojavnih manifestacija neomaltuzijanske doktrine u formi nekakve ekstrapolacije Marksove kritike Maltusa i Lenjinovih analiza imperializma u sadašnjost, već nasuprot tome, superiornost marksističke analize nastoji dokazati tako što monopolsko-kapitalističko-neomaltuzijansku paradigmu »ugrožene Planete zbog namnoženih siromaha« posmatra u razvojnog kontinuitet same paradigmne. Jednostranosti neomaltuzijanstva se, prelomljene kroz takvu optiku, povezuju u sistem sa istorijski formiranim »strukturnim svojstvom« — neistoričnošću. Ta neistoričnost iskazuje se u ideološkom svodenju razvoja na ekonomski rast, problema okoline na ekološko-tehnološku apoteozu i problema stanovništva na kontrolu rasta. Neomaltuzijanstvo tako »ne zna, ali čini« (Marks), a čitacima ove studije se otkriva funkcionalisanje njegovih redukcija sa stanovišta: nemoci društvenih nosilaca neomaltuzijanstva da shvate teorijsko značenje tih redukcija i moći da se one nametnu, uprkos ideologiziranosti njihovog shvatanja.

Ovakvu unutrašnju samonegaciju »slepe prakse« neomaltuzijanstva Roca konzistentno strukturira u knjizi. Polazeći od određenja razvoja kao »procesa međusobno povezanih ekonomskih, socijalnih, političkih i drugih promjena, kojima je krajnji cilj stalno poboljšavanje dobrobiti stanovništva« (9), pri čemu su neophodni uslovi ostvarenja tog cilja: potpuna participacija učesnika u razvoju i pravedna distribucija postignutih dobrobiti, autor, preko definisanja »stvaranja bogatstva« (zadovoljenje potreba) i »poboljšavanja kvaliteta međusobnih odnosa« (takvih društveno-ekonomskih odnosa kojima se potrebe uskladjuju vremensko-prostorno i sektorski od individualnog do društvenog odnosno od lokalnog do globalnog nivoa), dospeva do najopštijeg određenja razvoja. To je, dakle, proces kojim Čovek stvara permanentne uslove svog opstanka na Zemlji.

Kategorijalni sistem je razrađen na tri nivoa (u tri dela studije): univerzalnom, naučno-teorijskom i praktičnom.

U prvom delu Roca analizira procese specijalizacije rada i artificalizacije prirode koji čoveku proširuju ili sužavaju mogućnost ostvarenja razvojnih ciljeva u odnosima sa okolinom čiju izdašnost i receptivnost određuju, u smislu fizičkih granica, prirodnih zakona. Pri tome je za razvoj, njegovu etiku i smisao podjedнако važno stimulativno ili sputavajuće delovanje ekosfere i sociosfere života. Zavisno od karaktera društvenih odnosa, kvantiteta i kvaliteta znanja, nivoa tehnologije, čovek, kao nosilac i cilj razvoja, određuje mjeru isprepletanosti društvenih dimenzija prirodnih zakonitosti i prirodnih dimenzija društvenih zakona. U tom kontekstu, koji, dakle, nije samo kosmički u smislu apsolutnog važenja zakona prirode po ljudsku egzistenciju, ni samo antropocentriran. U Pitagorinom smislu, ispoljava se dihotoman karakter razvijenosti, kao kauzalne zavisnosti odnosa čoveka i okoline na jednom prostoru (u rasponu pozitivno-negativno) i odgovarajućih razvojnih ishoda istog odnosa na drugom prostoru. Razvojna slika sveta emanira tu dihotomiju. Ona ilustruje da je razvijeni deo čovečanstva, usmerivši koncentrisane društvene potencijale na ekonomski rast, presudno izmenio i doveo do krajnjih granica mnogobrojne činioce ekoloških ciklusa ne samo sopstvenog, već planetarnog prostora. U tom procesu i zahvaljujući njemu, prirodnim i radom stvorena okolina u nerazvijenim zemljama dovodi se u besperspektivno razvojno stanje i postaje snažna prepreka (u vidu dezertifikacije, deforestacije i dr.) razvoju u uslovima izrazite ekonomske i tehnološke nerazvijenosti. Nesimetričnost valorizovanja razvojne osnove zapravo izražava i temeljno razlikovanje problema poluciće okoline bogatstva od okoline siromaštva.